СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

УДК 821.161.3:81’373 (476)

ЛЕКСЕМЫ СА ЗНАЧЭННЕМ БЕЛАГА КОЛЕРУ Ў ПАЭЗІІ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

Асіпчук А. М.
УА «Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт»
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Літаратурная спадчына Ларысы Геніюшi сёння не страціла сваёй актуальнасці, з’яўляецца адной з найвялікшых каштоўнасцей у скарбонцы нацыянальнай культуры беларусаў. На жаль, у сілу пэўных аб’ектыўных прычын значная колькасць мастацкіх, публіцыстычных твораў, лістоў нашай славутай зямлячкі не дайшла да чытача. Як слушна заўважае Пётр Марціноўскі, «далёка не ўсё яшчэ вядома і выдадзена, што ёю напісана. Многія вершы згубіліся на старонках замежнага друку, недаступнага нашаму чытачу, і не ўвайшлі ні ў адну з яе кніг, а сотні засталіся ў рукапісах на руках у прыватных асоб» [1].

Аб’ектам нашага невялікага даследавання сталі лексемы са значэннем белага колеру ў вершах і паэмах Ларысы Геніюш. Як паказаў фактычны матэрыял, зафіксаваны наступныя лексічныя адзінкі з гэтым значэннем: *белы, бялявы, бялюсенькі, бялейшы,белізна, бель, бела, бяліць, пабелены, выбеліць, падбяліць*, а таксама двойчы ўжыты дыялектызм *беляхцець* з семантыкай ‘блішчаць беллю, вельмі чыстым’. Акрамя таго, занатаваны складаныя прыметнікі з часткай *белы*: *беласнежны, снежна-белы, белатвары, белагаловы, бела-румяны,* аказіяналізмы *белазоры, беласмертны.* Аўтар ужывае іх як у прамым значэнні (*белы кужаль і бяліць кужаль, белыя палотны, белай яблыні цвет, белы іней, белыя астры, белы бэз, белы тын, пастушок у кашульцы белай, пабялее поле, дым з пабеленых камінoў* і інш.), так і ў пераносным. Менавіта ў пераносным значэнні гэтыя лексемы выступаюць эпітэтамі (*снежна-белы туман, белазоры гай, бела-румяная яблынька, на скронях белым-белы снег* і інш.); уваходзяць у склад метафар (*дзеўка-чаромуха ў белым, выбеліў травень палотны, жыццё скроні даўно пабяліла, Прага ў белы прыбралася іней* і інш.); параўнанняў (*бялейшыя, як снег, курапаткі; бусел, як кужаль, белы; тундра, як белая смерць; святыні побач белыя, як дзіва* і інш.).

РЕПОЗИТОРИЙ ГГАУ

Белы колер у паэзіі Ларысы Генію́ш шматгранны. Найчасцей ён выкарыстоўваецца для стварэння зрокавых малюнкаў зімовага пейзажу. Напрыклад, у вершы «Бывай» наступным чынам падаецца выгляд заснежанай Прагі: *Бывай, дарагая мне Прага!.. Ты ў белы прыбралася іней, калі карабель мой жыццёвы прыстаў на Вэлтаве сіняй. Адвагі было ў мяне мала, настрой – беларускі, гаротны. А ты снегам места прыбрала так белым, як нашы палотны! Ляцелі, як быццам бы зоры, танцуючы з ветрам, сняжынкі, у бель яны строілі горад і цешылі сэрца чужынкі* [2]. Заўважым, што навакольная прыгажосць сугучна пачуццям гераіні: белы снег нагадвае белізну родных палотнаў, а сняжынкі, робячы Прагу святочнай, радуюць сэрца. Яшчэ прыклады зімовых замалёвак, у якіх урачысты, прыўзняты настрой дасягаецца і дзякуючы прыметніку *белы: Каляда, Каляда, на зямлі – Святы Вечар, нарадзіўся ў яслях Збавіцель і Бог. І пасталі бярозаў танклявыя свечкі паабапал заснежаных, белых дарог* [2]; *У снягі, як у белую пену, ветрам збітую ля дарог, уразаліся сані спеўна, летучы пад гасцінны парог* [3] і г. д.

Аднак белы колер амаль вечнай зімы набывае драматычнае гучанне, калі Ларыса Геніюш узгадвае страшныя гады свайго жыцця, якія ёй наканавана было адбыць на *«беласмертнай»* Поўначы. Некалькі прыкладаў (моўныя аўтарскія адметнасці захоўваюцца): *Не спяшу я да вас за помаччу, іскры духа ў вачох блішчаць. Я іду беласмертнай Поўначчу руку смелую вам падаць* [2]; *Цішыня белай смерці навокал, Ледзяная суровая бель. Аніводнай хмаркі высока, што адчайным варожыць мяцель* [2]; *Уставала сонца, як хвост паўліні, над мёртвым снегам тундры бясконцай, дзікім пажарам на небе сінім гарэла сонца. Гарэла сэрца, як Зніч адвечны, у дакор пагрозам белае смерці, сілай і вераю нечалавечай гарэла сэрца!* [2]. Як відаць з вышэйпрыведзеных прыкладаў, аўтарскі неалагізм *«беласмертны»* і словазлучэнні *«белая смерць»* і *«ледзяная суровая бель»* з'яўляюцца сінанімічнымі словам *«мёртвы», «змярцвелы», «пагібельны»*. І поўнай супрацьлегласцю да лютай прыроды таго краю перад чытачом паўстаюць вобразы жанчын з *«беласнежнымі тварамі»*, якія ўспамінаюць родныя мясціны і *«бохан хлеба на белым стале»*, на стале, засланым белым абрусам: *Беларусь! Печ у хаце сялянскай, бохан хлеба на белым стале і жанчын мацярынская ласка да ўсяго, што жыве на зямлі. ... Беларусь, Украіна, Прыбалтыка... Цвет жаночы – Радзіма і Бог. Беласнежныя твары за кратамі, закаханыя сэрцы ў дратох* [2]. У гэтым кантрасце і заключаецца трагізм: жанчына-маці, якая па сваёй існасці ўвасабляе жыццё, выслана на смерць.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГАУ

Лексемы са значэннем белага колеру выкарыстоўваюцца Ларысай Геніюш і пры паказе вясновай пары: *Бела навокал, аж вочы баляць, вішні лунаюць ля плота, белы ўвесь сад, беляхціць сенажаць, то сонейка беліць палотны* [2]; *Зноў вясны пераможны напеў, беласнежных галінаў у квеці. Да кустоў, да расквечаных дрэў, як дзяцюк, заляцаецца вецер* [3]; *Зелена-зелена, бела-бела. Наша планетка памаладзела. ... Вецер-свавольнік згінае цюльпаны, шэпчацца з яблынькай бела-румянай* [4] і інш. Настрой радкоў аптымістычны, жыццесцвярджальны. Прыгажосць малюнкаў ствараюць слова катэгорыі стану *бела*, прыметнікі *белы, беласнежны, бела-румяны,* дзеясловы *беляхціць і беліць.*

Акрамя таго, белы колер у культуры беларусаў нясе дадатковую сэнсавую нагрузку, увасабляючы сабой чысціню, святло, волю. Белы традыцыйна прысутнічае ў адзенні беларусаў, побыце, гістарычнай сімволіцы, ды і самі беларусы пераважна светлавалосыя, светлавокія. Усё гэта знайшло адлюстраванне ў паэтычных творах Ларысы Геніюш. Напрыклад, верш «Чысціня» поўнасцю пабудаваны на абыгрыванні лексем са значэннем белага колеру: *Тут белы дзень і белы цвет палотнаў у каморах. У белай світцы белы дзед, а ўнук бялявы поруч. Бярозаў белым-белы стан, ля іх красуня ў белі, звісае белая каса, як белы лён з кудзелі. І белы сыр і белы стол, паважныя, аж люба. Уся сямейка навакол сядзіць ля белай бульбы. Над імі маці са збанком і дочкі, як галубкі. Струменем белым малако паволі льецца ў кубкі. Абраз пад белым ручніком, бялявыя дзяўчаты, і белы бэз, што пад акном, як снег, буслы над хатай. І вішні бела зацвілі, і з белай грывай коні. Чарнелі толькі мазалі рубцамі на далонях* [3]. Неабходна зрабіць агаворку, што антонімы белы – чорны ў гэтым кантэксце не супрацьпастаўляюцца, а злучаюцца, дапаўняюць адзін аднаго: прыгажосць і чысціня, безумоўна, створаны працавітымі, мазольнымі рукамі беларусаў. Яшчэ аналагічныя прыклады: *З беларускай учэпістай гліны і з рабра прынямонскіх вярбін я галінка ля белага тыну незабыўных адвечных святынь* [2]; *Бы ў жнівень сухі, смага мучыць мяне, ўжо няма братніх сэрцаў-крыніцаў. Нават рыцар святы наш на белым кані ў маёй хаце не смее спыніцца* [2]; *Белыя косы, бялявы хлапец каля дзяўчат завіхнуўся, з песняю выйшлі дзень белы сустрэць белыя, белыя, русыя* [2] і інш.

З белым колерам звязана і наша зямля, у назве якой таксама ёсць частка белы. У вершы «Хто?» Ларыса Геніюш параўноўвае Беларусь з белым галубком, які сімвалізуе не толькі святасць, але і шматпакутны лёс краіны: *Крывавіў боль, надзея палымнела, сплывалі слёзы воскам на алтар. О Беларусь, мой галубочак белы ад чысціні нязлічаных ахвяр* [2].

РЕПОЗИТОРИЙ ГГТУ

Кранальна і вельмі шчымліва гучаць гэтыя радкі, што ідуць ад сэрца паэткі.А вось яшчэ адзін метафарычны вобраз Беларусі, які з цеплынёй і замілаваннем паказвае аўтару вершы «Пятру Клімуку»: *То ж Беларусь наша ў хустачцы белай, можа, ў квяцістай святочнымі днямі, узгадаваць свайго сына сумела, – узвіўся арлом з дарагімі сябрамі* [3]. Тут перад чытачом Беларусь паўстае матуляй «у хустачцы белай».

Такім чынам, лексемы са значэннем белага колеру надаюць мастацкую і стылёвую адметнасць творам Ларысы Геніюш, служаць для стварэння трапных, запамінальных вобразаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Марціноўскі, П. Наша Лорка: Успаміны і вершы пра Ларысу Геніюш / П. Марціноўскі. – Слонім, 2002. – 56 с.
2. Геніюш, Л. Выбраныя творы / Л. Геніюш. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000. – 616 с.
3. Геніюш, Л. На чабары настоена: Лірыка / Л. Геніюш. – Мінск: Маст. літ., 1982. – 143 с.
4. Геніюш, Л. Белы сон: Вершы і паэмы / Л. Геніюш. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 351 с.

УДК 821. 161.3

АСВЕТНІЦКІ СУБСТРАТ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ. ПРАЦА У. КАРАТКЕВІЧА НА НІВЕ АСВЕТНІЦТВА

Банцэвіч П. К.
УА «Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт»
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Паняцце «Асветніцтва» з'яўляецца трансгістарычнай канцэптуальнай катэгорыяй і ўніверсаліяй культуралогіі, карыснай для рэканструкцыі асобнага шляху беларускай культуры. У якасці адметнай рысы беларускага асветніцтва можна назваць яго прыкладны характар, канкрэтна-практычную дзейнасць па тлумачэнню агульнавядомых, успрынятых іншымі народамі ісцін, якія для Беларусі былі і па-ранейшаму застаюцца надзённымі: абуджэнне нацыянальнай самасвядомасці, фаміраванне гістарычнага мыслення, выхаванне патрыятызму. Асветніцкія ідэі рэалізоўваліся ў спецыфічных беларускіх умовах у некалькіх культурна-гістарычных мадэлях: асветніцтва як культурная з'ява сярэднявечча, Рэнесансу, класічнае Асветніцтва, сімбіёз асветніцтва і рамантызму і інш. Асветніцтва вызначае сутнасць беларускай культуры, адметнасці развіцця ў сучаснай цывілізацыйнай прасторы.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГАУ